

خُنبَا

بررسی موضوعات آیینی
نمایشی و موسیقایی ایران

تحقیق و تألیف

جهانگیر نصری اشرفی

انتشارات آرون

سرشناسه
عنوان و پدیدآور
عنوان (بررسی موضوعات آیینی، نمایشی و موسیقایی ایران)
مؤلف جهانگیر نصری اشرفی
مشخصات نشر
تهران: آرون، ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری
۷۴۶ ص.
شابک
۱ - ۱۳۶ - ۲۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت
کتابنامه صص ۷۴۶ - [۷۲۵]
موضوع
هنرهای نمایشی، رقص، ایران - تاریخ
موضوع
نقالی، موسیقی، ایران - تاریخ و نقد
موضوع
نوروزخوانی - موسیقی مذهبی - ایران
رده بندی کنگره
۱۳۹۱ ۶ ن ۹ الف / PN ۲۹۶۰
رده بندی دیویی
۷۹۲ / ۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی
۲۸۲۸۷۱۴

خنیا

(بررسی موضوعات آیینی، نمایشی و موسیقایی ایران)

تألیف: جهانگیر نصری اشرفی

ناشر: انتشارات آرون

حروفچینی: نشر آرون

طرح پشت جلد: یاسر عزآبادی

چاپ اول: ۱۳۹۲

چاپخانه حیدری: ۱۰۰۰ نسخه

۳۲۰۰۰ تومان

فهرست

۱۳		سخن ناشر
۱۵		سخن مؤلف

بخش اول

۱۷		کامجویی متقابل تمدن‌ها و فرهنگ‌ها
۲۰		فرهنگ و هنر ایرانی
۲۵		نمونه‌هایی از داد و ستد
۳۰		داد و ستدها در غرب آسیا
۳۹		داد و ستد با یونان
۴۷		باز هم درباره ایران و جهان قدیم
۴۹		یونان
۵۰		روم
۵۴		مصر
۵۵		تمدن هند و چین

بخش دوم

۶۱		خدایان: نخستین شخصیت‌های داستانی، آیینی و نمایی
۹۱		ذوات و آیین‌ها

۱۰۳	 مفهوم و ماهیت آیین
۱۰۸	 مفهوم و ماهیت اسطوره
۱۲۳	 تعمیم یک نمونه دینی از آیین‌ها
۱۳۶	 مهرپرستی (آیین میترائیسم رومی)
۱۶۳	 اسطوره، آیین و درام
۱۷۱	 خاستگاه نمایش در اسطوره و آیین

بخش سوم

۲۰۳	 پیشینه هنر شفاهی
-----	------------------------

۲۲۰	 گوسان (کوسان)
۲۲۸	 خنیاگران - هنیاگران (هنیوار)
۲۳۸	 کولی‌ها
۲۴۹	 نمایشنامه‌ی وصیت (مربوط به کولی‌های خراسان)
۲۵۲	 منظومه‌ی موسیقایی عباس مسکین [مربوط به کولی‌های البرز]
۲۵۸	 پتواژگو (پتواژگر)
۲۶۱	 وجه نمایشی در هنرهای تجسمی ایران

بخش چهارم

۲۹۳	 عید نوروز
-----	-----------------

۲۹۶	 بررسی مراسم نوروزخوانی در پنج فرهنگ
۲۹۸	 موسیقی نوروزخوانی
۳۰۰	 زبان در اشعار نوروزخوانی
۳۰۲	 مضمون در اشعار نوروزخوانی
۳۰۳	 نمونه گیلان (دیلمان)
۳۰۴	 نمونه مازندران مرکزی (دودانگه - ول آغوز)
۳۰۴	 نمونه مازندران مرکزی (سوادکوه)
۳۰۴	 نمونه گیلان (سیاهکل)
۳۰۵	 نمونه‌ای دیگر
۳۰۹	 قالب شعری نوروزخوانی

۳۰۹	بخش دوم نوروزخوانی
۳۱۲	هجو و طنز در نوروزخوانی
۳۱۵	جایگاه و موقعیت اجتماعی نوروزخوانان
۳۱۷	حرفه اصلی نوروزخوانان
۳۱۷	نوروزخوانان بدلی
۳۱۹	سن و جنسیت نوروزخوانان
۳۱۹	زمان اجرای نوروزخوانی
۳۲۰	حوزه فعالیت نوروزخوانان
۳۲۰	لباس و پوشش نوروزخوانان
۳۲۱	انعام نقدی و جسمی
۳۲۲	نوروزخوان و پی‌خوان (کیسه‌دار)
۳۲۳	چگونگی تقسیم دستمزد میان نوروزخوان و پی‌خوان
۳۲۴	اشعار نوروزخوانی
۳۲۴	نوروزخوانی - مرکز مازندران
۳۲۴	اشعار روایی - رثایی - توصیفی
۳۲۶	نوروزخوانی مازندران مرکزی - سوادکوه
۳۲۶	اشعار دینی - تاریخی
۳۳۳	مازندران - سوادکوه
۳۳۳	اشعار مربوط به دریافت انعام
۳۳۷	نوروزخوانی گیلان - اشکور
۳۳۸	نوروزخوانی سمنان - خرقان
۳۳۸	اشعار تعلیمی - مذهبی
۳۳۹	ترجیع‌بندها (گوشواره‌ها)
۳۳۹	نوروزخوانی - دیلمان
۳۴۰	نوروزخوانی - استان سمنان
۳۴۱	نمونه‌ای ویژه از نوروزخوانی تالش
۳۴۶	نوروزخوانی - مرکز مازندران نمونه سوم

بخش پنجم

۳۵۱	بررسی نقل و نقالی در ایران
۳۵۴	نقالی وجهی از هنرگوسانی و خنیاگری

۳۶۰	تحول ساختاری و مضمونی در نقل
۳۶۳	مضمون در نقل نواحی ایران
۳۶۳	الف) نقل های دینی - مذهبی
۳۶۵	ب) نقل های پهلوانی
۳۶۶	ج) نقل های تاریخی، اسطوره ای و حماسی
۳۶۷	د) نقل های غنایی
۳۶۹	فرم در نقل های ایران
۳۶۹	نقل کلامی یا روایتی
۳۷۰	نقل منظوم
۳۷۱	نقل موسیقایی
۳۷۲	نقل تلفیقی
۳۷۴	نقل بومی - نقل ملی
۳۷۴	نقل بومی یا نقل روستایی
۳۷۷	نقل ملی
۳۸۸	شرایط و مناسبت اجرای نقل
۳۹۰	صورنمایی و قصه پردازی در نقل
۴۰۲	بررسی نقل های برخی نواحی ایران
۴۰۲	مدخل
۴۰۳	بررسی نقل اقوام ترک نژاد
۴۰۷	بررسی نمونه هایی از نقل ترک و ترکمن
۴۰۸	نقل تلفیقی زهره و طاهر
۴۰۸	یوسف و احمد
۴۱۱	نقل تلفیقی کوراغلو
۴۱۷	نقل تلفیقی عاشیق عباس تورفارقانلی
۴۱۸	نقل تلفیقی اصلی و کرم
۴۲۰	نقل تلفیقی عاشیق غریب (محمود)
۴۲۱	نقل تلفیقی شاه اسماعیل
۴۲۳	بررسی نقل های خراسانی
۴۲۴	نقل موسیقایی ابراهیم ادهم
۴۲۷	نقل موسیقایی ضامن آهو (روایت اهل سنت - روایت شیعه)
۴۳۰	نقل موسیقایی مندلی سردار
۴۳۱	نقل موسیقایی گل محمد

- ۴۳۲ بررسی نقل موسیقایی یوسف خان (صولت خان)
- ۴۴۰ نمونه‌هایی از نقل منظوم، موسیقایی و تلفیقی خراسان
- ۴۴۱ نقل موسیقایی لیلی و مجنون
- ۴۴۲ نقل موسیقایی آواز آهو
- ۴۴۴ نقل تلفیقی معجزه شدن حضرت پیغمبر و آهو
- ۴۴۵ نقل تلفیقی قصه حضرت مولی و شهر عجایب
- ۴۴۷ نقل موسیقایی حضرت مولی (روایت دوم)
- ۴۵۰ نقل تلفیقی مغول دختر
- ۴۶۵ نقل تلفیقی حیدربیک و صنمیر
- ۴۷۵ بررسی نقل‌های گیلان و تالش
- ۴۷۵ نقل‌های گیلی
- ۴۷۶ نقل موسیقایی حیدرخان
- ۴۷۸ نقل موسیقایی رعنا
- ۴۸۰ نقل رعنا [روایت اول از اشکور تیلان]
- ۴۸۱ نقل رعنا (روایت دوم از لشت نشا)
- ۴۸۳ روایت سوم (اشکور)
- ۴۸۵ بررسی نقل‌های تالشی
- ۴۸۶ بررسی نقل موسیقایی محمودبه
- ۴۸۶ نقل موسیقایی آقاخان بگ
- ۴۸۶ نقل موسیقایی سیاجان
- ۴۸۸ بررسی نقل‌های جنوب البرز
- ۴۹۱ نقل تلفیقی حیدربیک و صنمیر
- ۴۹۱ بررسی نقل تلفیقی حسینا
- ۴۹۲ نقل تلفیقی نجما
- ۴۹۳ نقل موسیقایی ننه گل ممد
- ۴۹۴ نمونه نقل موسیقایی ضامن آهو
- ۴۹۴ نقل ضامن آهو [استان سمنان]
- ۴۹۵ بررسی نقل‌های مازندران
- ۴۹۵ نقل موسیقایی طالبا [طالب طالبا]
- ۴۹۷ نقل تلفیقی امیر و گوهر [کل امیر]
- ۴۹۹ نمونه‌هایی از نقل منشور مازندران
- ۴۹۹ نقل منشور کک به تنیر

۵۰۱	ترجمه داستان کک به تنیر (کک در تنور)
۵۰۲	نقل منشور و منظوم چپون - آ - سه تا خاخر
۵۰۶	ترجمه خلاصه داستان چپون آسه تاخاخر (چوپان و سه خواهر)
۵۰۸	نقل منشور علی بیز
۵۱۳	ترجمه خلاصه داستان علی بیز
۵۱۵	نقل منشور ساده مردی
۵۱۷	ترجمه خلاصه داستان ساده مردی
۵۱۹	روایتی از منظومه موسیقایی طالبا (طالب طالبا)
۵۱۹	روایت شرق مازندران
۵۲۲	نقل ضامن آهو در البرز
۵۲۳	بررسی نقل های گلستان (استار باد)
۵۲۴	بررسی نقل تلفیقی عباس گالش
۵۲۶	نقل در پاره فرهنگ های البرز
۵۳۰	نمونه نقل تلفیقی عباس مسکین [مربوط به کولی های البرز]
۵۳۴	نقل و داستان پردازی در نوزخوانی ها

بخش ششم

۵۳۹	موسیقی سنتی و بومی در تعزیه خوانی نواحی ایران
۵۴۷	موسیقی مذهبی و آیینی در تعزیه
۵۴۹	نوحه و مرثیه
۵۵۲	پیشخوانی در تعزیه
۵۵۴	تصنیف مرغ سحر [منسوب به ملک الشعرای بهار]
۵۵۵	پیشخوانی مجلس تعزیه شهادت امام [منسوب به مدیحی ارمکی کاشانی]
۵۵۶	نغمات بومی در الحان تعزیه

بخش هفتم

۵۶۷	رقص در ایران قدیم
-----	-------------------

۵۶۹	دوران آغازین عهد باستان
-----	-------------------------

۵۷۱	 دوران تشکیل امپراتوری‌های بزرگ
۵۷۴	 روند تحولات هنر و رقص
۵۷۷	 مدارک و شواهد رقص دوران باستان

بخش هشتم

۵۸۵	 مجریان موسیقی در ایران
۵۸۷	 برخی از راویان موسیقی اسطوره‌ای - تاریخی و حماسی
۵۸۷	 شاهنامه‌خوان
۵۸۹	 جنگ نامه‌خوان
۵۹۱	 تاریخ برخوان (تاریخ خوان)
۵۹۲	 راویان موسیقی مراسم سرورآمو
۵۹۳	 رامشگر
۵۹۳	 سازنده
۵۹۵	 مطرب (بزمی)
۵۹۷	 کولی (لولی)
۵۹۹	 الف: تأثیر زیباشناسی و ذوق قومی کولی‌ها ...
۶۰۰	 ب: پیشگیری از نابودی برخی نغمات و سازهای بومی
۶۰۰	 ج: جابه‌جایی و انتقال نغمات، بازی‌ها و نمایش‌ها در نواحی مختلف
۶۰۲	 لوتی (لوتی - لوطی)
۶۰۳	 برخی از مجریان موسیقی روایی - داستانی
۶۰۳	 نقال
۶۰۵	 شعرخوان‌ها (شترخوان‌ها)
۶۰۷	 قوال
۶۰۷	 نظامی‌خوان
۶۰۸	 بیت‌خوان
۶۱۰	 شروه‌خوان
۶۱۰	 مناسب‌خوان
۶۱۱	 راویان موسیقی دینی و مذهبی
۶۱۳	 فضایل‌خوان
۶۱۴	 مناقب‌خوان (منقبت‌خوان)

۶۱۵	نعت خوان
۶۱۵	پرده خوان
۶۱۹	درویش خوان (درویش خوانی)
۶۲۲	چاووش خوان (چاووش)
۶۲۶	پامنبری خوان
۶۲۷	روضه خوان
۶۲۹	اذان گو
۶۳۰	حافظ (قرآن خوان - قاری)
۶۳۲	مداح (مدح خوان)
۶۳۴	ذاکر (ذکر، تلقین، سماع)
۶۳۶	مناجات خوان
۶۳۷	سحر خوان
۶۳۹	نوحه خوان - مرثیه خوان
۶۴۵	تعزیه خوان
۶۴۷	برخی از مجریان موسیقی اقوام و عشایر
۶۴۷	عاشیق
۶۵۱	بخشی (اوزان)
۶۵۵	ساریان
۶۵۶	چنگی
۶۵۶	توشمال
۶۵۷	نشدخوان
۶۵۷	مهتر
۶۵۷	موره خوان (مورخوان - دنگ خوان - دنگ کر - ژنگ کر)
۶۵۸	برخی از راویان موسیقی ملی، مذهبی، آیینی
۶۵۹	نوروزخوان (بهارخوان)
۶۶۳	مولودی خوان

بخش نهم

۶۶۷	رقص پس از دوره ی ساسانی
۶۶۹	رقص در زمان امویان و عباسیان و پس از آن

۶۷۳		سماع
۶۷۶		رقص‌های آیینی
۶۷۷		رقص پس از دوران صفویه (رقص‌های رسمی و بزمی)
۶۸۴		رقص آیینی در مناطق
۶۸۶		پُرخوانی (پری‌خوانی)
۶۸۷		مقایسه مولودی‌خوانی و پرخوانی
۶۸۹		سماع
۶۸۹		زار، نوبان، مشایخ
۶۹۴		سنگ‌زنی (کرب‌زنی)
۶۹۹		پیوست‌ها: سوگ سیاوش و عزیه
۷۰۳		عروس گولی، عروس غولی یا پیربابو
۷۰۴		نمونه‌ای از اشعار عروس گلی
۷۱۰		بخش دهم گوشه در تزیین
۷۱۳		«گوشه» پنج تن
۷۲۳		پیوست بخش دهم
۷۲۳		اهمیت نسخه‌ها و متون نمایش‌های سنتی
۷۲۵		بخش یازدهم کتاب‌شناسی
۷۲۵		مجله‌ها و فصلنامه‌ها
۷۲۶		منابع میدانی و شفاهی
۷۲۶		بلوچستان
۷۲۶		سمنان
۷۲۷		آذربایجان
۷۲۷		ترکمن
۷۲۸		تالش

۷۲۸	 گلستان
۷۲۸	 خراسان (شرق و جنوب)
۷۲۹	 خراسان
۷۲۹	 مازندران
۷۳۰	 گیلان
۷۳۱	 منابع شفاهی البرز
۷۳۲	 کتاب‌نامه

سخن ناشر

سنت‌های غالباً شفاهی انتقال فرهنگ در ایران، با وجود مزیتها و نکات ارزنده و سودمند، به اعتبار تغییر مداوم و تحریفی که در بازگفت سینه به سینه صورت می‌پذیرد، در ثبت تاریخ و رویدادهای فرهنگی از دقت لازم و کافی برخوردار نیست. از همین رو به دلیل فقدان میراث‌های مکتوب و کمبود اسناد در حد و اندازه تمدن باستانی ایران، علاقمندان به شناخت تاریخ فرهنگ و هنر را در شناسایی تحولات تاریخی و رویدادهای فکری و ذوقی این سرزمین، همواره با دشواری‌های اجتناب‌ناپذیری مواجه می‌سازد.

این دشواری‌ها به‌خصوص برای محققان و نویسندگان این رشته ابعاد گسترده‌تری دارد؛ چراکه ضعف و کمبود منابع در بسیاری از موارد مانع از شفافیت تحولات فرهنگی و روند تغییرات آن بوده و در نتیجه مانع از کشف و برملا شدن بسیاری از ابهامات موجود گردیده است. با این همه طی پنج دهه گذشته شماری از محققان ایرانی و مستشرقین تلاش‌های ستودنی و درخوری را در این زمینه به خرج داده و آثار سودمندی را خلق نموده‌اند که هر یک از آنها در روشن شدن بخشی از ابهامات پیش گفته مؤثر بوده‌اند، که باید سپاسگزار آنان بود.

اثر پیش رو آنچنان که از عنوان آن پیداست، گفتارها و جستارهایی در زمینه موضوعات و مفاهیم تاریخ فرهنگ و هنر با تأکید بر وجه آیینی، نمایشی و موسیقایی آنها است. این اثر که در اصل مجموعه‌ای از مقالات پراکنده و تحقیقی است، حاصل کنکاش و پژوهش جهانگیر نصری اشرفی پژوهشگر و نویسنده ارجمند کشور و گروه زیر نظر ایشان می‌باشد. معطوف شدن توجه ناشر به این اثر خاص به خاطر یک ویژگی شاخص یعنی آمیزش و

تلفیق پژوهش‌های کتابخانه‌ای و میدانی در شکل و ابعادی تازه و قابل قبول است. طبیعی است، این بهره‌مندی دوسویه از مآخذ اورژینال و کتابخانه‌ای در سایه تلاش‌های درازمدت مؤلف در زمینه فرهنگ شفاهی ایران و به واسطه اشراف ایشان بر رویدادهای مربوط به تاریخ فرهنگ میسر گردیده است.

مؤلف محترم در بسیاری موارد با دیدگاهی نقادانه و تأویلی نکات و موضوعات خاصی از وجه فرهنگ مکتوب و شفاهی ایران را مورد ارزیابی قرار داده و همه جا با نثری وزین و مؤثر و با استناد به منابع ذیقیمت به ثبت آنها اقدام نموده است. با این امید که تداوم انتشار این‌گونه آثار بتواند در شناسایی ابهامات موجود و تبیین جنبه‌های مختلف و ژرف فرهنگ و هنر ایرانی مؤثر واقع گردد.

انتشارات آرون

سخن مؤلف

خنیا شامل چند پژوهش پراکنده پیرامون برخی از موضوعات و مقولات آیینی، نمایشی و موسیقایی اقوام ایرانی است. تعدادی از پژوهش‌های مندرج در این اثر از جنبه ملی برخوردارند و شماری دیگر اختصاص به برخی فرهنگ‌ها و پاره‌فرهنگ‌های اقوام و عشایر ایران دارد.

لازم به ذکر است که این اثر با عنوان نمایش و موسیقی در ایران و در سه مجلد، در سال ۱۳۸۳ و از سوی نشر آرون منتشر گردیده و مورد استقبال علاقمندان به سنت‌های شفاهی ایران قرار گرفت.

نایاب شدن اثر مذکور موجب گردید تا ناشر در صرافت چاپ دیگری از این اثر باشد. به دلیل تعمیق تعدادی از پژوهش‌های مندرج در اثر مورد بحث و استفاده از آنها در اثری تحلیلی - تحقیقی با نام از آیین تا نمایش، تنها برخی از مقولات به چاپ رسیده در اثر یاد شده با تلخیص و ویراستاری جدید در این کتاب (خنیا) گردآوری شدند، با این امید که پاسخگوی دوستداران فرهنگ ملی و سنت‌های شفاهی ایران بوده و مورد استقبال مجدد آنان قرار گیرد.

جهانگیر نصری اشرفی

حروف و نشانه‌های آوانوشت (فونتیک)

z	ز + ذ + ض + ظ	a	آ + آء (فتحه بلند)
r	ر	e	ا + آء
z̄	ژ	o	أ + أُ + ؤ
s̄	ش	ā	آ + عا
f	ف	u	او + و + عو + روزن قو (نام پرنده)
q	ق + غ	i	ای + ی + یی + ای + عی
k	ک	b	ب
g	گ	p	پ
l	ل	t	ت + ط
m	م	s	س + ث + ص
n	ن	j	ج
v	و	č	چ
y	ی	h	ح + ه + هه
ow	او + روزن مُو + معنای تاک	x	خ
aw	آو	d	د
ei	ای		

(حرف مشدد دوبار نوشته می‌شود مانند: اَوَّل (avval))